

УДК 908: 796.5 (477.52)

Сорока Ганна,
викладач історії та правознавства
Державного професійно-технічного навчального закладу
«Хотінський професійний аграрний ліцей»,
Хотін, Україна

ОБ'ЄКТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СУМСЬКОГО РАЙОНУ

У статті вивчаються об'єкти історико-культурної спадщини Сумського району, однієї із перлин Сумщини.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, пам'ятки архітектури, культові споруди.

Сорока А. В. Объекты историко-культурного наследия Сумского района. В статье изучаются объекты историко-культурного наследия Сумского района, одного из жемчужин Сумщины.

Ключевые слова: историко-культурное наследие, памятники архитектуры, культовые сооружения.

Soroka G. V. The economic and cultural recession in Sumskyi district. The article examines the historical and cultural heritage of Sumy Rain, one of the pearls Sumy.

Key words: exterior-cultural decline, pam`relics, cult disputes.

Сумський район – один із 18 районів Сумської області. Розташований він на її сході. Адміністративний центр району – місто Суми. Населення району – близько 62 тисяч осіб. Поза сумнівом, цей край цікавий історико-архітектурною спадщиною, культурою, самобутнім побутом. Самою природою даровані мальовничі ландшафти, наділені багатими лікувально-рекреаційними ресурсами. Можна стверджувати – край має значний туристичний потенціал. Нині туризм має вирішувати важливе завдання – стати комерційною галуззю господарства країни, реальним джерелом поповнення бюджету. Світовий досвід засвідчує, що в багатьох країнах світу туризм дає 10-15 відсотків усіх прибутків держави, а в Україні нині він складає набагато менше одного відсотка усіх фінансових надходжень. Одним із основних завдань державної політики в галузі туризму є залучення громадян до раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, природним середовищем, організація оздоровлення населення. Також представлений регіон має значний потенціал і для розвитку сільського зеленого туризму, особливо враховуючи зростаючий надлишок робочої сили серед населення, що звільнилося з сільського виробництва. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, в регіоні необхідно приділяти увагу сільському зеленому туризму, що давно практикується в Україні. Отже, створення перспективних туристсько-краєзнавчих маршрутів, безсумнівно, є актуальним завданням сьогодення. Туристсько-краєзнавчий маршрут «Об'єкти історико-культурної спадщини Сумського району» пролягає через населені пункти на півночі Сумського району Сумської області, такі як селище міського типу Хотін, села Стецьківка, Писарівка, Іволжанське, Кияниця, Могриця, Юнаківка та Басівка.

Метою даного туристсько-краєзнавчого маршруту є дослідити об'єкти історико-культурної спадщини Сумського району, ознайомити громадян з історико-культурною спадщиною, яка є невід'ємною частиною Сумського району, залучити громадян до раціонального використання вільного часу, оздоровлення населення, вивчення рідного краю молодим поколінням.

За 10 кілометрів на північ від обласного та районного центру – міста Суми, на автотрасі Суми-Курськ (Росія), на колись пустельному місці стоїть велике, красиве село з добротними будинками, багатими господарствами, заводами, магазинами, квітучими садами і могутніми лісами. Це Стецьківка – село, центр сільської ради. Розташоване воно на річці Олешня, за 10 кілометрів від її впадання до Пела. Засноване в 1659 році переселенцями з Правобережної України [2, с. 57]. Окрасою села є діючий храм святого Великомученика Дмитрія Салунського (або Свято-Димитрієвський храм, Дмитрівська церква). Насправді в центральній частині села на початку XIX століття вправними руками народних майстрів у стилі краших взірців російської і української архітектури були закладені дві церкви. Проте, нажаль, після встановлення радянської влади на селі обидві церкви продовжували діяти лише до 1935 року, коли їх було закрито. У 1936 році місцеві активісти почали руйнувати куполи та хрести на Іллінській церкві, скидати дзвони. Ікони і церковний інвентар, в основному, були розбиті. Діє церква і до цього часу. Нині правлять у ній отець Миколай – настоятель храму (у миру – Микола Олександрович Лазарко – кандидат філологічних наук, викладач старослов'янської мови Сумського державного педагогічного університету), та дякон отець Володимир. Є при церкві і недільна школа. Все частіше молодь заходить до храму взяти благословення на шлюб, помолитися за свої рідних та близьких, або ж просто пізнати радість спільної, соборної молитви до Бога [1, с. 6].

Далі на північ, по автотрасі Суми-Курськ, за 20 кілометрів від міста Суми, розташоване село Писарівка, яке належить до Хотінської об'єднаної територіальної громади. Засноване воно було у 1662 році. За часів Великої Вітчизняної війни воно майже повністю було спалене німецько-фашистськими окупантами, і лише після війни відбудоване. З 1977 по 1995 рік воно входило до складу селища міського типу Хотін.

За 5 кілометрів на захід від автотраси Суми-Курськ та села Писарівка, за 25 кілометрів від міста Суми, на річці Олешня, знаходиться перлина Сумського району – центр селищної ради, селище міського типу Хотінь. Назва селища походить від українського дієслова «хотіти, бажати» і дослівно означає «бажане місце» [9, с. 3]. На межі XVIII-XIX століть в Хотіні було побудовано розкішний архітектурний ансамбль за проектом російського зодчого італійського походження Джакомо Кваренгі. Власником маєтку та ініціатором будівництва був курський, а потім волинський генерал-губернатор Михайло Іванович Камбурлей, який був одружений із правнучкою Герасима Кондратьєва Ганною Андріївною, їй хотінські землі відійшли у спадок. Головний палац мав два поверхи, портик із шести колон, в ньому нараховувалось 87 парадних кімнат, які своїм оздобленням не були схожі одна на одну. Меблі, картини, дзеркала, оздоблення стін палацу відповідали найвибагливішим смакам. Була тут і багата бібліотека. Палац нагадував будівлі Кваренгі у Санкт-Петербурзі – Смольний інститут, Маріїнську лікарню на Літейному проспекті. По обидва боки палацу було споруджено двоповерховий флігелі з іонічними чотириколонними портиками. Поблизу була розміщена оранжерея. Околиці архітектурного ансамблю були обсажені рідкісними породами дерев, а пізніше навколо ансамблю було посаджено парк і в долині річки Олешні створено ставок [3, с. 112]. Після ліквідації самодержавства у 1917 році в Хотіні було проголошено владу Рад, але на початку квітня 1918 року вона була окупована німецькими військами, союзниками Української Центральної Ради. В ці важкі часи в результаті грабницьких дій окупантів та їх підсобників згорів головний корпус архітектурного ансамблю. В полум'ї загинула чудова бібліотека, художні твори та картини, що прикрашали зали будинку. Від пожежі вціліли лише два бокові флігелі, в яких до 1996 року знаходилась Хотінська середня школа [4, с. 45].

За 25 кілометрів від міста Суми, на схід від села Писарівка, на автотрасі Суми-Курськ, розташоване село Іволжанське, яке належить до Кияницької сільської ради. У цьому селі знаходиться ТОВ «Завод Еко-Продукт», широкий асортимент безалкогольних напоїв якого добре відомий не лише в області, а й за її межами. Всі вони виготовлені на основі місцевої природної води «Іволжанська» [5, с. 87].

Далі по автотрасі Суми-Курськ, за 30 кілометрів від міста Суми, розташоване село Кияниця, центр сільської ради. Відоме воно з XVIII століття. З 1866 року в селі діяв цукровий завод, який припинив своє існування на межі тисячоліть, виявившись неприбутковим. Нині про його минулу велич нагадують лише залишки стін та височенна заводська труба [6, с. 9]. В селі розташований Кияницький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення (Кияницький дендропарк, або лісопарк). Розміщений він на східному березі великого ставу. З 2000 року знаходиться у віданні Сумського державного аграрного університету. Займає площу 55,7 гектарів. При в'їзді до Кияниці із обласного центру очам відкривається панорама місцевого пейзажу: над водяною гладдю ставу та на фоні мовчазно величавого дубового пралісу захоплено чарує досить об'ємний двоповерховий палац. Збудований у стилі ренесансу, палац вже понад 100 років є окрасою населеного пункту та довкілля. Палац відзначався декоративним інтер'єром, чудовим зимовим садом, розкішним акваріумом. Після драматичних подій 1917-1918 років Кияницький палацево-парковий ансамбль був не просто занедбаний, а спустошений. Пізніше в лісопарку децю із зруйнованого відновили і він увійшов до складу земель радгоспу імені С. Кірова. У 1960 році статус Кияницького лісопарку змінився, його віднесли до природно-заповідних об'єктів. Нинішній господар лісопарку, Сумський державний аграрний університет, докладає значних зусиль щодо його реконструкції та відновлення. Між селами Кияниця та Могриця розташований ботанічний заказник загальнодержавного значення «Банний яр». Заказник «Банний яр» – один з найважливіших в Україні об'єктів охорони східноєвропейських липово-кленово-дубових лісів, занесених до Зеленої книги України. Заказник з прилеглими до нього лісами є перспективним для створення тут природного заповідника або національного природного парку [7, с. 8].

На території виявленого поблизу села Могриця давньоруського городища (VIII-X століття) кожного літа (наприкінці червня – на початку липня) вже 12 років поспіль проводиться Міжнародний ленд-арт симпозіум «Могриця». Ленд-арт (з англійської мови – мистецтво землі) поєднав прагнення художників до естетичного освоєння ландшафту із необхідністю вийти за межі стандартних культурних установ – галерей та експозиційних залів. Замість фарб та полотна матеріалами для митців стали вода, каміння, пісок, листя, лід або сніг, сонячні промені чи блискавки [8, с. 6].

Останнім населеним пунктом на території України, розташованим на автотрасі Суми-Курськ, є село Юнаківка. Це село є центром сільської ради, розташоване воно на річці Локня (впадає в річку Суджа, притоку Псла), за 40 кілометрів від міста Суми. Юнаківка (до середини XIX століття – Юноківка) була заснована в 1685 році вихідцями із Волині. В Юнаківці знаходиться храм Різдва Пресвятої Богородиці. Зведений він був за проектом архітектора Олександра Паліцина, будівництвом керували священник Кирило Могилянський та церковний староста Михайло Уланський. На місці старої церкви Миколи Чудотворця (навколо якої розташовувався цвинтар) храм будувався 13 років. 17 вересня 1806 року малиновий дзвін сповістив про відкриття у Юнаківці храму Різдва Пресвятої Богородиці. Збудований він у стилі класицизму і є визначною пам'яткою архітектури не лише Сумського району, а й усючі України [10, с. 4]. Юнаківський храм своєю архітектурою відбиває багаті духовні традиції краю і його відродження. Священник Кирило Краснокутський у 1823 році на свої кошти та кошти прихожан збудував дзвіницю і огорожу навкруги храму. У 1905 році храм було реставровано за кошти прихожан, допомогли також місцевий поміщик Ліщинський та уродженець

Юнаківки, котрий виїхав на Далекий Схід. Розташований храм майже на кордоні з Російською Федерацією. Село Юнаківка є першим селом при в'їзді з Росії в Україну і над міжнародною автотрасою Суми-Курськ стоїть цей величний храм, він є ніби воротами в Україну. 10 листопада 2004 року на 14-ій сесії 24-ого скликання Сумської районної ради було затверджено герб і прапор Сумського району, на яких зображено Юнаківський храм Різдва Пресвятої Богородиці. У липні 2004 року було розпочато реставрацію цієї церкви, але через відсутність коштів у вересні цього ж року було призупинено. Нині цей величний храм духовності стоїть напівзруйнований, напівзабутий і кличе небайдужих допомогти у реставрації, щоб він, як і раніше, служив людям [10].

«Найвіддаленішим» селом Сумського району називають село Басівку, центр сільської ради. Розташоване воно за 53 кілометри від міста Суми, на північ від села Юнаківка та автотраси Суми-Курськ, на берегах річки Локня. На цій території, між селами Басівка та Локня (входить до Басівської сільської ради, розміщене між Басівкою та Юнаківкою), довгий час зберігалися залишки штучних споруд, що вказують на підтвердження версії про існування тут у XI-XIII століттях Локнянського городища (на річці Локня). За переказами, при копанні погребів та ям селяни викопували склепи, стіни та підлога яких мали сліди обпалу, на підлозі – зола, обгорілі кістки, крем'яні вироби, черепки від посуду, іржаві залишки мечів, щитів, головних уборів. Розкидані по полю близько Басівки могили теж є пам'ятками старовини і доказом існування Локнянського городища [5, с. 115-116]. Локнянське городище здавна було прикордонним укріпленням української території і через те частіше терпіло напади ворогів (половців, монголо-татар). Село Басівка вперше в історичних документах згадується в 1662 році. В 1906 році в Басівці, на місці нещодавно згорілої церкви, було закладено, а в 1912 році освячено в ім'я ікони Божої Матері Казанської храм (Свято-Казанський храм). Для розпису стін, малювання фресок у храмі художників запрошували із самої Москви. За роки свого існування храм двічі закривали, двічі скидали з нього хрест, двічі знімали дзвони, двічі перетворювали його на склад, намагались зробити в ньому клуб. Нині стежки до храму позаростали бур'яном, східці напівзруйновані, вікна без скла, замок на важких кованих дверях вкрився іржею, навколо купола попроростали паростки дерев. Та все ж стоїть храм і приваблює кожного своєю величчю, нагадує про історичне минуле [10, с. 3].

Таким чином, можна стверджувати, що всі ці культурні об'єкти є духовними святинями нашого рідного краю, і вони є окрасою і гордістю нашого краю. Надзвичайно важливе значення для нашого молодого покоління має вивчення своєї рідної місцевості. Молоде покоління має знайомитись із рідним краєм, усвідомлювати його чарівність та неповторність – тоді воно і шануватиме, і цінуватиме, і любитиме його. «Краса врятує світ» – писав Федір Достоєвський. Спогади та споглядання величного живлять та зцілюють душу, допомагають випростатися. Краса, досконалість, гармонія – завжди ідуть поруч із добром. І потрібно пам'ятати – той, хто не знає свого минулого, не має і майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорога до храму. Духовне обличчя села. // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. 2007. – 21 липня.
2. Заповідні скарби Сумщини. Під загальною редакцією доцента біологічних наук Т.Л. Андрієнко. Суми: Видавництво «Джерело»; 2001. 208 сторінок, 28 кольорових ілюстрацій.
3. Литвин М.І. Хотінь – край наш Слобожанський. Збірник нарисів і спогадів. Суми: видавництво «Слобожанщина», 2002. 230 с.
4. Литвин М. І. Скарби нашої пам'яті: нариси, спогади, хроніка, вірші. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2006. 104 с..
5. Мій край Слобожанський: Збірник історико-краєзнавчих матеріалів. – Київ: Видавничий дім «Фолігрант», 2006. 356 сторінок, з ілюстраціями. (серія «Малі міста – велика слава»).
6. Нове життя старого заводу. // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. 2008. 1 серпня.
7. Простір душі. День села у Могриці. // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. 2008. 19 вересня.
8. У Могриці – «без часу». // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. 2008. 11 липня.
9. Хотінці хочуть і будуть жити комфортно. // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. – 2007. –20 жовтня.
10. Юнаківській церкві Різдва Пресвятої Богородиці – 200 років. // Вперед. Газета Сумського району Сумської області. 2006. 20 вересня.

REFERENCES

1. Road to the temple. The spiritual face of the village. // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. 2007 - July 21.
2. The protected treasures of Sumy region. Under the general editorship of Associate Professor of Biological Sciences TL Andrienko. Amounts: Dzherelo Publishing House; 2001. 208 pages, 28 color illustrations.
3. Litvin MI Khotyn is our Slobozhansky region. Collection of essays and memoirs. Sumy: Slobozhanshchina Publishing House, 2002. 230 p.
4. Litvin MI Treasures of our memory: essays, memoirs, chronicle, poems. Sumy: OJSC Sumy Regional Printing House, Kozatsky Val Publishing House, 2006. 104 p.

5. My land Slobozhansky: Collection of historical and local history materials. - Kiev: Foligrant Publishing House, 2006. 356 pages, with illustrations. ("Small Cities - Great Glory" series).
6. New life of the old factory. // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. 2008. August 1.
7. Space of the soul. Village Day in Mogrytsia. // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. 2008. September 19.
8. In Mogrytsa - "without time". // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. 2008. July 11.
9. Hotins want and will live comfortably. // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. - 2007 - October 20.
10. The Church of the Nativity of the Blessed Virgin is 200 years old. // Forward. Newspaper of Sumy district of Sumy region. 2006. September 20.

УДК 94.323.281(477.52) "1930/1941"

Семешин Едуард,
магістрант НН інституту історії і філософії
СумПДУ імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

РЕПРЕСІЇ В СЕРЕДНІХ І ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СУМЩИНИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ (1930-1941 РР.)

Стаття присвячена дослідженню особливості політичних репресій в середніх і вищих навчальних закладах в період 1930 – 1941 рр. на території нинішньої Сумщини. Розкриваються основні методики фальсифікації слідчих справ репресованих, основні типи обвинувачень та міри покарання в зазначений вище період.

Ключові слова: репресії, вчителі, студенти, школи, великий терор

Статья посвящена исследованию особенностей политических репрессий в средних и высших учебных заведениях в период 1930-х - 1941 гг. на территории нынешней Сумщины. Раскрываются основные методики фальсификации следственных дел репрессированных, основные типы обвинений и меры наказания в указанный выше период.

Ключевые слова: репрессии, учителя, студенты, школы, большой террор

The article is devoted to the study of the peculiarities of political repression in secondary and higher education institutions in the period 1930 – 1941 in the territory of the present Sumy region. The basic methods of falsification of investigative cases of the repressed are revealed, the main types of charges and the measures of punishment in the aforementioned period.

Key words: repression, teachers, students, schools, great terror.

Актуальність дослідження. В рамках декомунізації в 2015 році в Україні було прийнято закон «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» і дослідники отримали змогу детальніше дослідити переслідування громадян радвладою в СРСР. Одним із перспективним напрямків стає дослідження репресій у навчальних закладах, адже останні в роки сталінського тоталітаризму стали одними із осередків ідеологічного впливу на населення. Всі ті, хто опирався більшовицьким реформам ставали жертвами репресій, котрі досягли свого апогею в роки «великого терору» 1937-38 рр. Навіть в роки сталінізму, під час берієвської реабілітації було визнано, що величезна кількість громадян була засуджена необґрунтовано.

Серед праць істориків можна виділити монографію Г. Г. Єфіменко[37], де згадується боротьба в навчальних закладах із «українським буржуазним націоналізмом», дисертацію О. Комарницького [38], присвячену радянському студентству, монографії О. Рожкова [44] та Е. Юінга [44], присвячені вчителю, а також праці, присвячені безпосередньо Сумщині [39, 40, 42].

Колективізація із всіма її складовими і наслідками практично із самого початку викликала сильний опір селянства. При цьому роль в цій кампанії педагогічної інтелігенції виглядає вкрай непривабливою. Студентів і вчителів, як партійних, так і безпартійних, на початку 1930-х залучалися до хлібозаготівлі. Багато із них, особливо із числа членів партії, вірили в необхідність проведення колективізації насильницькими методами, щиро ненавиділи «класових ворогів», без сумніву відшукували і забирали заховане зерно, виганяли дорослих і дітей на вулицю. За спогадами Г. Самійленка, який на початку 1933 р. проживав в с. Тулиголови Кролевецького р-ну Сумської обл.: «Ось приходить дитина до школи, а вчителька питає: «Чи хтось з вас хліб сьогодні їв? Підніміть руку». Дитина як дитина, знає, вона підняла руку. Зараз же батьків беруть і кажуть: «Що ж ти брешеш? У вас хліб є, а ти кажеш, що нема». [43, с. 592]. В той же момент для багатьох із них така практика стала розчаруванням. К.К. Бельмас (отримав в 1932 р. 3 роки таборів), будучи студентом зоотехнічного технікуму (с. Берестівка, Липово-долинський р-н), під час навчання на 3-му курсі був направлений в село для проведення хлібозаготівлі. По його словам, «з невиконанням хлібозаготівлі почали зростати різні неподобства й перекручування / масові труси, забирання до останнього фунта хліба в контрактантів-бідняків, забирання насіння і навіть печеного хліба – для бригади / ...Над цим багато думав і дійшов до висновку, що все перекручення на місцях і жорстоке перекручення – шкідництво... Я вірю в ідею соціалізму – вірю в теорію